

ناشر: مؤسسه تحقیقات جنگلها و
مراتع کشور

نقد مجموعه کتاب‌های مرتبط با جنگل‌های زاگرس

مهدی پورهاشمی *

جنگل‌های زاگرس بوم‌سازگان منحصربه‌فردی هستند که در غرب، جنوب غرب و جنوب ایران گسترش داشته و با مساحتی بیش از ۵ میلیون هکتار، یکی از پیچیده‌ترین و حساس‌ترین بوم‌سازگان این سرزمین محسوب می‌شوند. هرچند این جنگل‌ها قدمتی بیش از ۱۳ هزار سال دارند، اما تألیفات علمی مربوط به آنها کمتر از سه دهه قدمت دارد که به هیچ‌وجه همسان با ارزش و اهمیت این جنگل‌ها نیست. شاید به‌جرات بتوان گفت اولین گام‌ها برای نگارش منابع علمی فارسی مرتبط با زاگرس در اوایل دهه هفتاد شمسی توسط مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور برداشته شد. در آن زمان، طرح‌های پژوهشی مختلفی توسط پژوهشگران ستاد مؤسسه و مراکز تحقیقاتی استان‌های زاگرسی در این جنگل‌ها اجرا شده یا در حال اجرا بود و نتایج آنها به ترتیب آماده انتشار می‌شد. عمده کتاب‌های چاپ‌شده حاوی نتایج طرح‌های پژوهشی هستند و بیشترین سهم مطالب کتاب‌ها نیز مربوط به نتایج طرح‌های سازگاری گونه‌های مختلف است. چاپ نتایج و یافته‌های طرح‌های پژوهشی به‌عنوان سنتی دیرینه و حسنه که سالیان متمادی است که در مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور انجام می‌شود. ارائه نتایج و یافته‌های طرح‌های پژوهشی در نشر و گسترش مبانی تحقیقی-ترویجی این طرح‌ها، انتقال تجربیات کارشناسی و افزایش آگاهی عمومی، بسیار حائز اهمیت است و به‌همین دلیل این مهم در مراکز پژوهشی معتبر دنیا از جمله سازمان کشاورزی آمریکا (USDA) همواره مورد توجه قرار می‌گیرد.

نوشته پیش رو نگاهی اجمالی دارد به مجموعه کتاب‌هایی که توسط مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور با موضوع جنگل‌های زاگرس و موارد مرتبط با آن به چاپ رسیده است. در ادامه، مشخصات کلی هر عنوان کتاب به ترتیب سال انتشار (از قدیم به جدید) ذکر شده است:

* دانشیار پژوهش، مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران
پست الکترونیک: pourhashemi@rifr-ac.ir

مجموعه کتاب‌های مذکور شامل ۱۵ عنوان است که در بازه زمانی ۱۳۷۳ تا ۱۳۹۱ در قطع وزیری چاپ شده‌اند (جدول ۱). در ادامه مشخصات کلی هر عنوان کتاب به ترتیب سال انتشار (از قدیم به جدید) ذکر شده است:

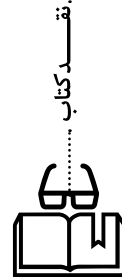
۱. معرفی گونه‌های سازگار اکالیپتوس در مناطق غربی استان فارس

سعی کرده نتایج طرح پژوهشی سازگاری ۴۲ گونه اکالیپتوس

قدیمی‌ترین کتابی است که مرتبط با جنگل‌های زاگرس بوده و در سال ۱۳۷۳ به چاپ رسیده است. نویسنده کتاب (دکتر سیدمرتضی مرتضوی جهرمی، عضو هیئت علمی مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان فارس) در این کتاب

جدول ۱- مشخصات کتاب‌های چاپ‌شده توسط مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور با موضوع جنگل‌های زاگرس و موارد مرتبط با آن

ردیف	عنوان	نویسنده (گان)	سال انتشار	شماره انتشار	تعداد صفحه	شمارگان
۱	معرفی گونه‌های سازگار اکالیپتوس در مناطق غربی استان فارس	سیدمرتضی مرتضوی جهرمی	۱۳۷۳	۹۹	۷۱	۳۰۰
۲	بررسی جنگل‌های بلوط زاگرس و مهم‌ترین عوامل تخریب آن	محمد فتاحی	۱۳۷۳	۱۰۱	۶۴	۳۰۰
۳	نتایج سیزده‌ساله طرح احیای جنگل‌های بلوط غرب ایران با وارد کردن گونه‌های پهن‌برگ و سوزنی‌برگ	محمد فتاحی	۱۳۷۳	۱۰۸	۲۸	۳۰۰
۴	بررسی سوزنی‌برگان غیربومی سازگار در استان کردستان	محمد فتاحی	۱۳۷۳	۱۰۹	۵۴	۳۰۰
۵	معرفی برخی از خصوصیات مرفولوژیکی و فیزیولوژیکی پسته	محمدهادی راد	۱۳۷۴	۱۴۰	۴۷	۲۰۰
۶	نتایج نهایی سازگاری گونه‌های اکالیپتوس و آکاسیا در استان کرمانشاه (قصر شیرین)	احمد همتی	۱۳۷۵	۱۵۲	۶۴	۲۰۰
۷	آزمایش پیش‌سازگاری گونه‌های درختی در شرایط دیم سندج	حسین معروفی، سیدمحمد هاشمی، محمد فتاحی، فرهنگ قصریانی و محمود دستمالچی	۱۳۷۵	۱۷۲	۵۲	۲۰۰
۸	نتایج آزمایش‌های سازگاری گونه‌های درختی و درختچه‌ای در شرایط دیم استان لرستان	احمد همتی	۱۳۷۶	۱۷۳	۸۸	۲۰۰
۹	گسترش‌گاه گونه وی‌ول و تیپولوژی آن در ایران (<i>Quercus libani</i>)	محمد فتاحی	۱۳۷۶	۱۷۸	۷۳	۲۰۰
۱۰	روش‌های مناسب کاشت بذر بلوط در جنگل‌های زاگرس	محمد فتاحی	۱۳۷۸	۱۸۹	۲۵۹	۱۵۰۰
۱۱	مدیریت جنگل‌های زاگرس (منطقه مورد مطالعه: جنگل‌های داربادام کرمانشاه)؛ جلد اول: مطالعات پایه	محمد فتاحی، ناصر انصاری، حمیدرضا عباسی و معصومه خان‌حسینی	۱۳۷۹	۲۴۰	۴۷۱	۱۵۰۰
۱۲	تحقیقات جنگل و صنوبر ایران، جلد ۱۰ (۱)، ویژه دومین همایش ملی بنه یا مروارید سبز	گروه کارشناسان	۱۳۸۲	۳۳۱	۳۰۸	۱۵۰۰
۱۳	تحقیقات جنگل و صنوبر ایران، جلد ۱۰ (۲)، ویژه دومین همایش ملی بنه یا مروارید سبز	گروه کارشناسان	۱۳۸۲	۳۳۳	۲۸۱	۱۵۰۰
۱۴	زنبورهای گال‌زای بلوط ایران	سیدابراهیم صادقی، محمدحسن عصاره و مجید توکلی	۱۳۸۸	۴۱۷	۲۸۶	۱۵۰۰
۱۵	نیم‌رخ جنگل تحقیقاتی بنه فیروزآباد فارس	محمدقاسم اوجی و مجتبی حمزه‌پور	۱۳۹۱	۴۳۹	۲۴۰	۱۰۰۰

را در شرایط دیم مناطق نیمه‌خشک (چنار شاه‌یجان، ممسنی، گچساران و کازرون) ارائه کند. برای این منظور، ابتدا کلیاتی در مورد سابقه کشت اکالیپتوس در ایران و استان فارس، مشخصات گیاه‌شناسی جنس اکالیپتوس و ویژگی‌های بوم‌شناختی آن ذکر شده و در ادامه به نحوه انتخاب گونه و مراحل آزمایشی آنها و نتایج اجرای طرح پرداخته شده است. از بزرگ‌ترین نقایص کتاب، پیروی آن از اصول گزارش‌نویسی طرح‌های پژوهشی است. درج چکیده فارسی و انگلیسی که در کتاب‌نویسی معمول و صحیح نبوده و از اصول گزارش‌نویسی و مقاله‌نویسی است، از جمله این موارد به‌شمار می‌رود. همچنین، کتاب فاقد شناسنامه انگلیسی است.

۲. بررسی جنگل‌های بلوط زاگرس و مهم‌ترین عوامل تخریب آن از اولین کتاب‌هایی است که در سال ۱۳۷۳ در مورد جنگل‌های زاگرس چاپ شد که با وجود حجم کم مطالب آن (۶۴ صفحه) کتاب پر استنادی محسوب می‌شود. محمد فتاحی (عضو هیئت علمی ستاد مؤسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور) در اولین کتاب خود نگاهی کلی به جنگل‌های زاگرس (ویژگی‌های عمومی، مشخصات اقلیمی، تاریخچه، وضعیت فعلی، مهم‌ترین گونه‌ها و جوامع جنگلی و آینده) داشته و در بخش مجزایی سعی کرده مهم‌ترین عوامل تخریب این جنگل‌ها را بررسی کند. استفاده از ۱۷ تصویر رنگی با زیرنویس‌های کامل به درک بهتر مطالب ارائه شده کمک شایانی می‌کند که از جمله نکات مثبت این کتاب است. خوشبختانه نقایص موجود در کتاب پیشین (به‌جز نبود شناسنامه انگلیسی) در این کتاب مشاهده نمی‌شود.

۳. نتایج سیزده‌ساله طرح احیای جنگل‌های بلوط غرب ایران با وارد کردن گونه‌های پهن‌برگ و سوزنی‌برگ

این کتاب که باز هم توسط فتاحی در سال ۱۳۷۳ نگارش شده، اختصاص به ارائه نتایج یک طرح پژوهشی با همین عنوان دارد. مطالب کتاب دربرگیرنده خلاصه‌ای از گزارش‌های مطرح‌شده است که در ۳۸ صفحه تدوین شده و بنابراین دقیقاً از قالب گزارش‌نویسی پیروی می‌کند. در این کتاب، ویژگی‌های کمی و زنده‌مانی نهال‌های چهار گونه سوزنی‌برگ (کاج‌الدار، سرو نقره‌ای و دو وارپته از کاج سیاه) و چهار گونه پهن‌برگ بومی (بلوط، زبان‌گنجشک، اقایا و پسته خوراکی) در ایستگاه تحقیقاتی گاران شهرستان مریوان مورد مقایسه قرار گرفته است. هرچند این کتاب با فاصله زمانی اندکی (حدود چند ماه) از کتاب پیشین این نویسنده چاپ شده، اما خوشبختانه نقص نبود شناسنامه انگلیسی در این کتاب برطرف شده است. از نکات جالب این کتاب، ذکر ترجمه انگلیسی عنوان جدول‌ها و شکل‌ها در بخش فهرست و همچنین داخل متن است که در نوع خود جالب است.

۴. بررسی سوزنی‌برگان غیربومی سازگار در استان کردستان
سومین کتاب منتشرشده فتاحی در سال ۱۳۷۳ است که به جمع‌بندی نتایج سازگاری سوزنی‌برگان غیربومی در استان

کردستان می‌پردازد. فتاحی در این کتاب سعی کرده ۳۳ گونه سوزنی‌برگ متعلق به دو خانواده کاج و سرو را که طی سالیان مختلف (از سال ۱۳۴۲ به بعد) در تقاطع مختلف استان کردستان کاشته شده‌اند، با یکدیگر مقایسه کند. برای این منظور ابتدا کلیاتی در مورد استان کردستان، آزمایش‌های سازگاری و اهداف آنها، تاریخچه کشت سوزنی‌برگان در استان، مشخصات علمی و اهمیت آنها و مهم‌ترین سوزنی‌برگان ایران ذکر کرده است. در ادامه گونه‌های مذکور را در پنج طبقه گونه‌های سازگاری نامحدود، محدود، تحت شرایط و دشوار و گونه‌های نامناسب دسته‌بندی کرده است. این کتاب دارای ۱۰ تصویر رنگی از گونه‌های مورد بررسی با زیرنویس کامل است. رعایت نکردن کامل اصول نگارش و عدم تطابق برخی مطالب مندرج در متن با جداول ارجاع داده شده از جمله نقایص این کتاب به‌شمار می‌رود.

۵. معرفی برخی از خصوصیات مرفولوژیکی و فیزیولوژیکی پسته
این کتاب اختصاص به رویه‌نگاه ایران-تورانی دارد، اما چون به معرفی دو گونه بنه و خنجوک پرداخته که از عناصر چوبی جنگل‌های زاگرس محسوب می‌شوند، در این مجموعه قرار گرفت. همان‌طور که از عنوان کتاب مشخص است، محمد هادی راد (عضو هیئت علمی مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان یزد) در این کتاب ۴۷ صفحه‌ای مشخصات ریخت‌شناسی و فیزیولوژیکی جنس پسته را در ایران بررسی کرده است؛ در نتیجه، کتاب شکل گردآوری دارد. نویسنده ضمن اشاره به سیستماتیک جنس پسته، گونه‌های بومی آن را در ایران ذکر کرده و در ادامه به معرفی و مقایسه اندام‌های گیاهی با تأکید بر پسته خوراکی پرداخته است. همچنین، به فراخور مطالب سعی شده تصاویری (عکس و نقاشی) نیز ارائه شود که متأسفانه عکس‌ها به‌صورت سیاه و سفید بوده و کیفیت مطلوبی ندارد.

۶. نتایج نهایی سازگاری گونه‌های اکالیپتوس و آکاسیا در استان کرمانشاه (قصر شیرین)

قالب این کتاب که توسط مهندس احمد همتی (عضو هیئت علمی ستاد مؤسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور) در سال ۱۳۷۵ نگارش شد، دقیقاً مشابه کتابی است که در سال ۱۳۷۳ توسط دکتر مرتضوی جهرمی تدوین شد؛ با این تفاوت که همتی در این کتاب نتایج دو طرح سازگاری با گونه‌های اکالیپتوس و آکاسیا را که در سال‌های ۱۳۵۰ (۳۵ گونه) و ۱۳۵۱ (۱۶ گونه) آغاز شده بود، توأم‌ان ذکر کرده و به معرفی گونه‌های موفق در هر دو طرح پرداخته است. افزون بر اینکه طرح‌های مذکور در نزدیکی قصر شیرین استان کرمانشاه اجرا شده بودند. استفاده از عکس در صفحه عنوان کتاب که برای اولین بار در مجموعه کتاب‌های چاپ‌شده زاگرس به‌چشم می‌خورد، بر جنبه‌های زیبایی‌شناختی کتاب افزوده است. درست‌نامه‌ای نیز در انتهای کتاب پیوست شده است که به اشکالات تایپی برخی واژه‌های داخل متن اشاره دارد.

۷. آزمایش پیشاهنگ گونه‌های درختی در شرایط دیم سندج در بین ۱۴ عنوان کتاب چاپ شده مرتبط با جنگل‌های زاگرس، اولین کتابی است که به صورت گروهی نگارش شده است. در این کتاب، نتایج ۲۰ سال اجرای یک طرح پژوهشی با همین عنوان در مورد دو گونه پهن‌برگ (زبان‌گنجشک و افاقیا) و دو گونه سوزنی‌برگ (سرو نقره‌ای و کاج سیاه) در ایستگاه زاله شهرستان سندج ارائه شده است. شالوده کتاب نیز همانند بسیاری از کتاب‌های این مجموعه منطبق بر اصول گزارش نویسی است و نویسندگان پس از ذکر مقدمه‌ای کوتاه

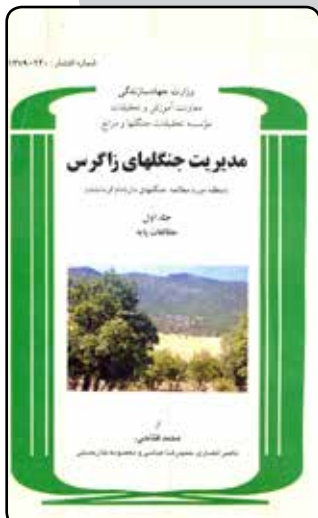
که در بازه زمانی ۱۳۴۸ تا ۱۳۵۰ در سه منطقه دورود، زاغه و تنگ ملاوی استان لرستان اجرا شده بودند، پرداخته است. وی ضمن معرفی کامل طرح‌های مذکور و برشمردن ویژگی‌های طبیعی استان لرستان در دو فصل مجزا، در سایر فصول، روش اجرای طرح‌ها و نتایج آن‌ها را به تفکیک بیان کرده است. شالوده کتاب دقیقاً مشابه کتاب‌های پیشین با موضوعات یکسان است، با این تفاوت که به دلیل ارائه نتایج چند طرح، حجم مطالب کتاب بیشتر از کتاب‌های پیشین است. ۹. گسترشگاه گونه وی‌ول و تیپولوژی آن در ایران (*Quercus libani*)

چهارمین اثر فتاحی به صورت تک‌نویسنده، کتابی است که به طور اختصاصی به مونوگرافی گونه وی‌ول پرداخته است. از آنجایی که این گونه بلوط خاص زاگرس شمالی است و فقط در استان‌های آذربایجان غربی و کردستان انتشار دارد، با توجه به کمبود منابع در این زمینه، چاپ این کتاب قابل تقدیر است. نویسنده در شش فصل و با رعایت نظم خاصی ابتدا به روش بررسی و ویژگی‌های گیاه‌شناسی این گونه در فلورهای معتبر اشاره کرده و در ادامه در سه فصل مجزا به گسترشگاه، شرایط اکولوژیکی و تیپولوژی آن پرداخته است. در انتها نیز در فصل بحث و نتیجه‌گیری، مطالب کتاب را جمع‌بندی کرده است. این کتاب جزو اولین کتاب‌های تخصصی جنگل در حوزه

و ارائه مطالبی در مورد پیشینه اجرای طرح‌های سازگاری و پیشاهنگ در ایران، مشخصات اکولوژیکی گونه‌های مورد آزمایش و مراحل انتخاب گونه برای جنگل‌کاری، به ذکر روش اجرای طرح و نتایج آن پرداخته‌اند. کتاب حاوی ۱۲ عکس رنگی است که در انتهای آن چینش شده و متأسفانه فاقد شماره هستند.

۸. نتایج آزمایش‌های سازگاری گونه‌های درختی و درختچه‌ای در شرایط دیم استان لرستان
مهندس همتی در دومین دست‌نوشته خود در موضوعات مرتبط با جنگل‌های زاگرس، در این کتاب ۸۸ صفحه‌ای به ارائه نتایج طرح‌های سازگاری گونه‌های مختلف درختی و درختچه‌ای

۱۲ و ۱۳. تحقیقات جنگل و صنوبر ایران، جلد‌های ۱۱۰(۱) و ۱۱۰(۲)، ویژه دومین همایش ملی بنه یا مروارید سبز

در بین مجموعه کتاب‌های مرتبط با جنگل‌های زاگرس، دو کتاب منتشر شده است که به نوعی جزو مجلدات (ویژه‌نامه) نشریه تحقیقات جنگل و صنوبر ایران به‌شمار می‌روند. این نشریه دو شماره از فصلنامه خود را در سال ۱۳۸۲ به چاپ مجموعه مقالات دومین همایش ملی بنه یا مروارید سبز اختصاص داده که از هفتم تا نهم شهریور ۱۳۸۰ در شیراز برگزار شد. جلد اول این ویژه‌نامه حاوی متن سخنرانی‌های کلیدی (هشت سخنرانی)، گزارش عملکرد، قطع‌نامه و ۱۵ مقاله علمی ارائه‌شده در همایش است. جلد دوم نیز دربرگیرنده متن مابقی مقالات علمی ارائه‌شده (۱۹ مقاله) است. شماره صفحات دو جلد متوالی است و ۵۸۹ صفحه را شامل می‌شود. ۱۴. زنبورهای گال‌زای بلوط ایران

یکی از کتاب‌های علمی ارزشمند فارسی است که هرچند در مورد زنبورهای گال‌زای همه بلوط‌های ایران نوشته شده، اما بخش قابل توجهی از آن اختصاص به معرفی زنبورهای گال‌زای دارد که میزبان آنها بلوط‌های زاگرس هستند. این کتاب شامل نتایج پژوهش گسترده‌ای است که طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۶ توسط همکاران ستاد مؤسسه و مراکز استانی به‌همراه متخصصانی از کشورهای اسکاتلند و مجارستان انجام شد. نویسندگان در پیشگفتار ذکر کرده‌اند که به‌دلیل حجم زیاد اطلاعاتی که در مورد موضوع کتاب وجود دارد و همچنین محدودیت تعداد صفحات، در این کتاب تنها به معرفی عوامل گال‌زای بلوط، ریخت‌شناسی گال‌ها، پراکنش جغرافیایی آنها در کشور، پارازیتوئیدها و زنبورهای مهمان آنها و گونه‌های بلوط میزبان اشاره شده است. همچنین بیان شده که در نسخه کامل‌تر این کتاب که به زبان انگلیسی در حال تدوین است، ویژگی‌های ریخت‌شناسی حشرات مولد گال و کلیده‌های شناسایی آنها ذکر خواهد شد. در این کتاب، ۷۸ گونه زنبور گال‌زا معرفی شده که ۲۰

رویشی زاگرس است که در ۷۳ صفحه به رشته تحریر درآمده است. ۱۰. روش‌های مناسب کاشت بذر بلوط در جنگل‌های زاگرس

دست‌نوشته بعدی فتاحی با همکاری مهندس احمد توکلی (پژوهشگر مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان کرمانشاه) نگاهی به نتایج طرح پژوهشی بررسی روش‌های کاشت مستقیم (چاله معمولی، چاله کاسه‌ای، شیار گاواهن و بانکت) بذر گونه‌های مختلف بلوط به‌منظور دستیابی به مناسب‌ترین روش‌های کاشت در مناطق جنگلی مخروطی استان‌های کردستان، کرمانشاه، ایلام و لرستان داشته است. از آنجایی که این طرح در هر استان نیز در مناطق مختلف اجرا شده، حجم کتاب (۲۵۹ صفحه) قابل توجه است. نویسندگان پس از ذکر مقدمه و روش پژوهش، نتایج طرح را به تفکیک استان و منطقه به تفصیل ذکر کرده و در فصل آخر نیز پس از جمع‌بندی مطالب، به ذکر پیشنهادهایی در این خصوص پرداخته‌اند. کتاب دارای ۲۰ تصویر رنگی است که در بخش ضمیمه در انتهای کتاب قرار گرفته‌اند. ۱۱. مدیریت جنگل‌های زاگرس (منطقه مورد مطالعه: جنگل‌های داربادام کرمانشاه)؛ جلد اول: مطالعات پایه

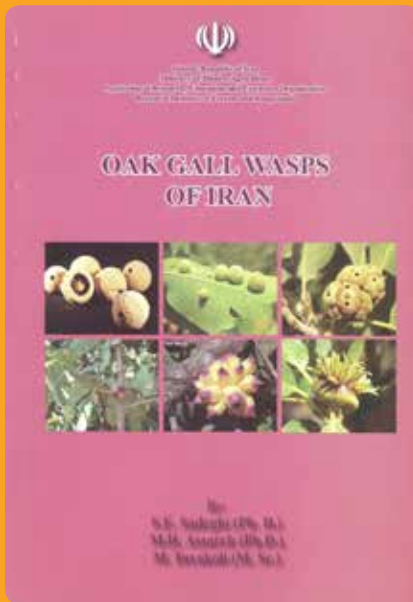
از عنوان کتاب برمی‌آید که اولین نوشته از مجموعه کتاب‌هایی بوده که قرار بوده سایر جلد‌های آن نیز چاپ شود، اما این‌گونه نشده و فقط همین جلد انتشار یافته است. همان‌طور که نویسندگان در چکیده ذکر کرده‌اند، این کتاب اختصاص دارد به ارائه نتایج مطالعات پایه در جنگل داربادام کرمانشاه (واقع در ۱۵ کیلومتری شهر اسلام‌آباد غرب در استان کرمانشاه با مساحت ۱۲۶۶ هکتار) که به‌عنوان یک منطقه پایلوت با هدف مدیریت جنگل‌های زاگرس موردنظر بوده است. بنابراین آنچه در این کتاب گنجانده شده، مجموعه مطالعات پایه (از قبیل ویژگی‌های اقلیمی، خاک‌شناسی، جامعه‌شناسی گیاهی، کمیت و کیفیت جنگل و مسائل اجتماعی و اقتصادی) این جنگل بوده که به تفصیل بیان شده است. کیفیت چاپ کتاب نسبت به انتشارات پیشین به‌مراتب بهتر است و نویسندگان به فراخور مطالب مندرج در کتاب از نقشه‌ها و عکس‌های مختلف استفاده کرده‌اند.

باتوجه به اینکه این کتاب جزو انتشارات جدید مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور محسوب می‌شود، همانند کتاب پیشین دارای ساختار مناسبی است و سعی شده تا حد امکان تمام الزامات کتاب‌نویسی در آن رعایت شود. کتاب دارای تصاویر و نقشه‌های رنگی است که در جای مناسب در متن چیدمان شده‌اند.

جمع‌بندی

در یک نگاه کلی، می‌توان موارد زیر را در خصوص تألیفات مرتبط با جنگل‌های زاگرس که شرح آنها داده شد، ذکر کرد که در برخی موارد جای تأمل دارد:
- هرچه از سال‌های قدیم به جدید نزدیک می‌شویم، تعداد تألیفات کاهش می‌یابد. در اولین سال انتشار کتاب‌های مرتبط با جنگل‌های زاگرس (سال ۱۳۷۳)، چهار عنوان کتاب منتشر شده، در حالی‌که در سال‌های آخر فقط

گونه آن برای اولین بار در جهان معرفی شده و ۲۳ گونه دیگر نیز برای اولین بار از ایران گزارش شده‌اند. فصل اول کتاب به ذکر کلیاتی در مورد بلوط‌های بومی ایران (معرفی گونه‌های مختلف و پراکنش آنها) اختصاص دارد. در فصل دوم کلیاتی در مورد گال، عوامل مولد و جوامع وابسته به آن ذکر شده و در فصل سوم و انتهای، زنبورهای گال‌زا شناسایی شده معرفی شده‌اند. در مجموع، کتاب از ساختار مناسبی برخوردار است. استفاده از شکل در صفحه عنوان کتاب که

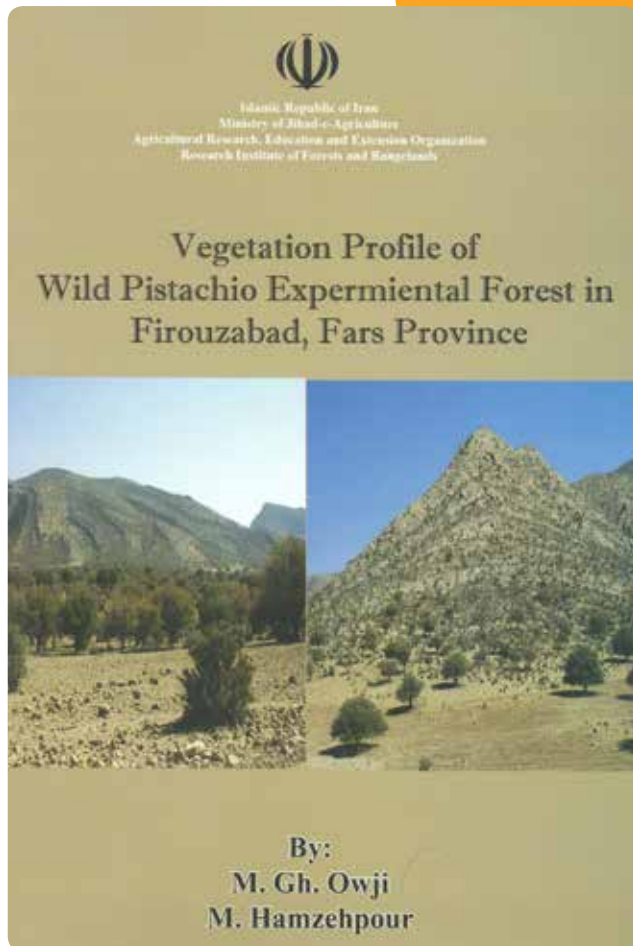
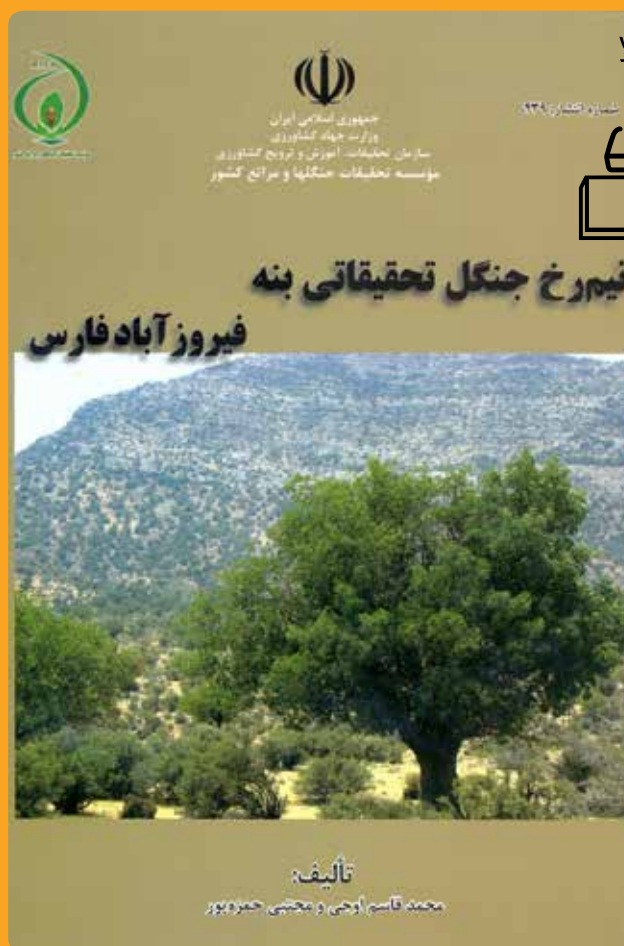
یک عنوان کتاب آن هم در برخی سال‌ها به چاپ رسیده است.
- هرچه از سال‌های قدیم به جدید نزدیک می‌شویم، فاصله انتشار کتاب‌ها بیشتر می‌شود. در دهه هفتاد، فاصله انتشار کتاب‌ها حداکثر دو سال بوده که بعداً به شش و سپس به سه سال رسیده است. از ۱۵ عنوان کتاب چاپ‌شده، ۱۱ عنوان (۷۹ درصد) بین سال‌های ۱۳۷۳ تا ۱۳۷۹ منتشر شده‌اند. این در حالی است که در دهه هشتاد، سه کتاب و در دهه نود فقط یک کتاب انتشار یافته است.

- هرچه از سال‌های قدیم به جدید نزدیک می‌شویم، شمارگان کتاب‌ها کاهش می‌یابد. این رقم برای اولین تألیفات ۳۰۰۰ نسخه بوده که بعداً به ۲۰۰۰ و از انتهای دهه هشتاد به ۱۵۰۰ نسخه کاهش یافته است.
- هرچه از سال‌های قدیم به جدید نزدیک می‌شویم، اشکالات نگارشی کاهش می‌یابند. در تألیفات اولیه گاهی این اشکالات حتی در عنوان کتاب نیز مشاهده می‌شوند (به‌عنوان مثال عدم

پیش‌ازاین فقط در پنج عنوان کتاب استفاده شده بود، از جمله ویژگی‌های این کتاب است؛ با این توضیح که در این کتاب صفحه عنوان انگلیسی نیز دارای شکل‌هایی مرتبط با متن است. استفاده از تصاویر رنگی گال‌های مختلف بلوط‌ها به فراخور مطلب و کیفیت مناسب کاغذ کتاب (گلاس) از جمله نکات مثبت آن است.

۱۵. نیم‌رخ جنگل تحقیقاتی بنه فیروزآباد فارس

آخرین کتابی که با موضوع جنگل‌های زاگرس در سال ۱۳۹۱ توسط مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور به چاپ رسید، محتوا و ماهیتش مشابه کتابی است که توسط فتحی و همکاران با عنوان مدیریت جنگل‌های زاگرس در سال ۱۳۷۹ منتشر شد. این کتاب به معرفی یکی از ایستگاه‌های تحقیقاتی باارزش در زاگرس جنوبی (جنگل تحقیقاتی بنه فیروزآباد استان فارس با مساحت تقریبی ۱۰ هزار هکتار) می‌پردازد؛ در نتیجه در فصل‌های مختلف آن، موقعیت، وضعیت اقلیمی، خاک‌شناسی، زمین‌شناسی، پوشش گیاهی و تیپ‌های مرتعی این جنگل تشریح شده‌اند. مطالب این کتاب نتیجه اجرای چندین طرح پژوهشی است که پیش‌ازاین در این منطقه اجرا شده‌اند.

استان فارس، دو کتاب مربوط به استان کرمانشاه و یک کتاب نیز مربوط به استان لرستان است. - سهم نویسندگان ستاد مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور بیشتر از سهم نویسندگان مراکز تحقیقاتی بوده است. اگر دو ویژه نامه نشریه تحقیقات جنگل و صنوبر ایران در نظر گرفته نشود، از ۱۳ عنوان کتاب باقی مانده، ۹ کتاب (۶۹ درصد) توسط همکاران ستاد مؤسسه نگارش شده یا اینکه نویسنده اول بوده اند. نکته پایانی اینکه هر چند سهم کتاب های منتشر شده توسط مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور با موضوع جنگل های زاگرس در مقایسه با کل کتاب های منتشر شده توسط مؤسسه (۶۰۰ عنوان) رقم ناچیزی (۲/۵ درصد) است، اما به نظر می رسد توانسته است در این زمینه به خوبی ایفای نقش کرده و در دورانی که دانش جنگل در زاگرس در حال شکل گیری بود، با چاپ و انتشار این مجموعه به این فرایند کمک شایانی کند. اکنون این ضرورت احساس می شود که پژوهشگران این عرصه باید اهتمام بیشتری در این خصوص داشته باشند و در انتشار کتاب های مرتبط با جنگل های زاگرس و متکی بر دانش و اطلاعات سودمند و به هنگام، همانند گذشته پیشگام باشند.

رعایت فاصله بین دو واژه «در» و «کردستان» در عنوان کتاب بررسی سوزنی برگان غیربومی سازگار در استان کردستان یا جاگذاری نامناسب نام علمی گونه ویول در عنوان کتاب گسترشگاه گونه ویول و تیپولوژی آن در ایران که باید بلافاصله پس از ذکر نام فارسی گونه باشد نه در انتهای عنوان). - عمده کتاب ها توسط یک نفر (تک اسمی) نگارش شده اند. اگر دو ویژه نامه نشریه تحقیقات جنگل و صنوبر ایران در نظر گرفته نشود، از ۱۳ عنوان کتاب باقی مانده، ۹ کتاب (۶۹ درصد) این ویژگی را دارند. - برخی از نویسندگان دارای تألیفات متعددی هستند. در این خصوص، محمد فتاحی با چاپ پنج عنوان کتاب به صورت تک نویسنده و دو عنوان کتاب به صورت گروهی، پرکارترین مؤلف بوده است. پس از وی نیز احمد همتی با چاپ دو عنوان کتاب در رتبه بعدی قرار دارد. - عمده کتاب ها اختصاص به ارائه نتایج طرح های پژوهشی انجام شده توسط همکاران ستاد مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور و مراکز تحقیقاتی استان های زاگرس دارد. اگر دو ویژه نامه نشریه تحقیقات جنگل و صنوبر ایران در نظر گرفته نشود، از ۱۳ عنوان کتاب باقی مانده، ۱۱ کتاب (۸۵ درصد) دارای این ویژگی است. - سهم برخی استان های زاگرسی از تألیفات مرتبط با جنگل های زاگرس بیشتر بوده است. از ۱۵ عنوان کتاب چاپ شده، شش کتاب جنبه عمومی داشته و مربوط به کل زاگرس است. چهار کتاب مربوط به استان کردستان، دو کتاب مربوط به